

ANDRZEJ KOKOWSKI, *Lubelszczyzna w młodszyim okresie przedrzymskim i w okresie rzymskim*, în *Lubelskie Materiały Archeologiczne*, IV, Lublin, 1991, ISBN 83-227-0424-0, 235 p.

Cartea lui A. Kokowski are ca obiect de studiu descoperirile arheologice din „epoca fierului preromană târzie și din epoca imperială romană” (fazele A₂ — D) făcute în regiunile din vecinătatea Lublinului. Teritoriul respectiv, reprezentând în cea mai mare parte o prelungire spre vest a Podișului Wolhynian, este cuprins aproximativ între Vistula la vest și Bugul

nordic la est, râurile San și Tanew la sud și râurile Wicprz, Białka și Krzna la nord, înglobând astfel în întregime voievodatele Lublin, Głębok și Zamość și parțial Tarnobrzeg și Biała Podlaska.

Autorul reușește să răspundă în această lucrare la două deziderate importante și anume să introducă în circuitul știin-

fiic un volum cuprinzător de descoperiri și informații arheologice noi și totodată să realizeze o schiță de sinteză consistentă asupra lor. Materialele arheologice semnalate până acum în zonă, fie că provin din descoperiri ocazionale, fie din cercetări periegetice sau din săpături, sunt în general încă puțin cunoscute, întrucât au rămas inedite în marea lor majoritate sau au fost valorificate prin publicații numai în parte. Trebuie menționat însă că numărul și volumul descoperirilor a crescut vertiginos mai ales în ultimii zece ani (în prezent peste 850 stațiuni din epoci diferite), datorită intensificării fără precedent a investigațiilor de teren din zonă, inițiate și desfășurate de specialiștii Universității din Lublin cu o tenacitate remarcabilă. Amintim, spre exemplificare, marea necropolă de la Masłomęcz din voievodatul Zamość, cercetată chiar de autorul volumului recenzat, din care s-au dezvoltat până acum peste 200 morminte de înhumăție și de incinerăție, ce oferă un material informativ de excepție pentru înțelegerea relației dintre cultura Wielbark și cultura Sântana de Mureș—Cernjachov și în general pentru migrația goților spre Dunărea de Jos și Marea Neagră.

Descoperirile arheologice inedite, publicate în acest volum de A. Kokowski, aparțin în marea lor majoritate culturii Przeworsk. Între acestea se numără așezările de la Ciechanki Lanuchowskie, Dobro-și Cynków, în care, datorită caracterului restrâns al cercetărilor, s-au găsit numai fragmente ceramice. În schimb, material arheologic mult mai bogat a fost descoperit în necropolele și mormintele de tip Przeworsk de la Drażgow, Niewgłosz, Zubowice, Sobieszyn, Szeżękarow, Żdżanne, Obrowice și Krasnik, din care provin vase întregi și fragmente de vase de lut, fibule, cuțite, fusaiole, o găleată de bronz, vârfuri de lance de fier și umbo-uri de scut, așadar un inventar consistent, cu caracteristici clare, ce permite nu numai atribuirea culturale sigure, ci și o încadrare cronologică mai exactă.

A doua grupă de descoperiri importante din zonă aparține culturii Wielbark, din care au fost prezentate în detaliu necropolele de la Leczna și Kosin și un mormânt de la Kopyłów. Inventarul acestora cuprinde diferite tipuri de vase de lut, fibule și alte obiecte mărunte, care asigură atât încadrarea culturală, cât și cea cronologică. Tot culturii Wielbark îi aparține și necropola de la Hrubieszów — Antonówka, din inventarul căreia provin două fibule, mai multe mărgelile de sticlă colorată și un vas de lut, pe care autorul o încadrează în așa-numita grupă Masłomęcz.

În sfârșit, de un interes cu totul deosebit sunt necropolele de la Opoka și Jaszczów, în cuprinsul cărora s-a descoperit un inventar bogat și variat, alcătuit din diferite tipuri de vase de lut, fibule, catrame, piepteni, mărgelile, brățări, ace, cuțite, lacăte, foarfece, pinteni, vârfuri de săgeată și lance și resturi de scut. Cu totul semnificativ pentru înțelegerea proceselor etnoculturale din această regiune este faptul că mormintele mai timpurii din aceste necropole, aparținând în general fazei B₂, prezintă caracteristici Przeworsk, iar mormintele mai târzii, datând din faza C, sunt tipice culturii Wielbark.

O a treia grupă de descoperiri pe care o detașează autorul destul de redusă ca volum, este aceea prezentând caracteristici ale culturii Zarubincé, din care sunt menționate o necropolă la Kolonia — Husynne, un mormânt la Putnowice — Kolonia și un vas la Strzelce. Între descoperirile din zonă prezentate de autor mai sunt de amintit două obiecte de import romane, și anume un opaiș și o statueta de teracotă. De asemenea, autorul completează și informațiile numismatice cu 33 descoperiri de monede romane, pentru care, în afară de o hartă cu localitățile de descoperire, se întocmește și un catalog cu toate datele necesare asupra caracteristicilor și a condițiilor de găsir.

Într-un subcapitol separat, autorul întocmește catalogul complet al descoperirilor din perioada și zona luată în studiu, oferind informații precise asupra fiecărei descoperiri în ceea ce privește localizarea, conținutul, încadrarea culturală și cronologică, precum și bibliografia, în cazul obiectivelor deja publicate.

Deosebit de interesante sunt observațiile pe care le face A. Kokowski cu privire la dinamica așezărilor în regiunea Lublinului. Astfel, el constată că descoperirile de tip Przeworsk, ce nu apar în număr prea mare în faza A₂, perioadă în care locuirea este evident mai slabă, se găsesc în general

de-a lungul râului Wieprz, afluent de pe stânga Vistulei, ceea ce arată de fapt și calea de pătrundere a purtătorilor acestei culturi în zona respectivă. De pe valea râului Wieprz, înaintarea lor spre est este nesemnificativă și nu depășește faza A₂. În timp ce teritoriile învecinate de la vest de același râu vor fi ocupate în faza următoare A₃. Stoparea înaintării spre est a purtătorilor culturii Przeworsk este explicată prin prezența consecutivă a altor populații în aceste zone, identificate de el ca purtătoare într-o etapă mai timpurie a grupului Czerniczyn, iar într-o altă mai târzie a culturii Zarubincé. Dacă elementele ce caracterizează cultura Zarubincé sunt de multă vreme bine individualizate, datorită numeroaselor descoperiri de așezări și necropole, uneori cu un inventar destul de consistent, nu același lucru se poate spune despre grupa Czerniczyn, asupra căreia se dau prea puține informații pentru a o percepe suficient de bine ca o entitate aparte.

Regiunea Lublin devine tot mai populată în epoca imperială romană (fazele B₁ și B₂), în etapa finală (B₃) locuirea fiind concentrată mai ales în partea de vest, în zonele din preajma Vistulei. În perioada B₂/C₁ — C_{1a} așezările și necropolele culturii Przeworsk sunt părăsite, cauza directă fiind înaintarea tocmai în intervalul cronologic respectiv a purtătorilor culturii Wielbark (goții). Odată cu apariția acestor noi descoperiri în regiune sunt semnalate și cele mai timpurii morminte ale grupului Masłomęcz, care se formează în bazinul Hrubieszów. În perioada imperială romană târzie (C₂) regiunea Lublin era populată exclusiv de purtătorii culturii Wielbark și ai grupului Masłomęcz.

În ceea ce privește grupul Masłomęcz autorul subliniază elementele comune cu cultura Wielbark, enumerând apariția lor concomitentă în zonă, aceleași ornamente pe ceramici și aceleași obiceiuri funerare de a nu pune arme, unelte și obiecte de fier în morminte. Ceea ce determină detașarea grupei Masłomęcz este ritul funerar, toate mormintele mai timpurii fiind de înhumăție. Spre deosebire de această situație, în cultura Wielbark obișnuită este incinerăția, iar ritul înhumăției apare mai târziu (epoca imperială romană târzie).

În partea finală a lucrării A. Kokowski se oprește mai mult asupra grupei Masłomęcz, a cărei cercetare și individualizare i se datorează de altfel în totalitate. El comentează, mai ales cu date consistente din cercetările proprii, tipurile de așezări și locuințe, activitățile economice desfășurate în cadrul lor, riturile și ritualurile funerare practicate, obiceiurile de port, cronologia și poziția tuturilor datelor în raport atât cu cultura Wielbark, cât și cu cultura Cernjachov. Autorul formulează opinii deosebit de interesante pentru unele din aspectele discutate, care merită a fi cunoscute și analizate în detaliu. Dar, o apreciere mai îndreptățită și responsabilă asupra lor va putea fi făcută în mod cert după publicarea integrală a marilor necropole din această grupă (Masłomęcz și Grodek) și realizarea unei cronologii interne a lor. În prezent este destul de dificil să se facă comparații între descoperirile grupei Masłomęcz și acelea din cultura Wielbark târzie din Mazovia, întrucât marea lor majoritate sunt încă inedite. În acest sens, publicarea necropolelor de la Cecele și Pruszez Gdaiński, ca să menționăm numai două din cele mai întinse, ar fi de o importanță hotărâtoare pentru stabilirea exactă, din punct de vedere cultural și cronologic, a poziției grupului Masłomęcz și a culturii Cernjachov față de cultura Wielbark.

A. Kokowski își limitează studiul asupra unor regiuni nu prea întinse, dar importanța problemelor analizate depășește mult spațiul fixat pentru studiu. Regiunea Lublinului, datorită poziției sale geografice, a fost dintotdeauna o zonă de contact între culturi și populații diferite. Conștient de situația pe care o avea în zonă, autorul a înțeles să ne prezinte dinamica așezărilor în perioada analizată, cu toate detaliile posibile. Chiar dacă prin publicarea integrală a materialelor cu implicații evidente în zonă sau prin săpăturile viitoare se vor aduce eventuale corecturi și nuanțări la unele din concluziile formulate acum, cartea lui A. Kokowski marchează un moment important în cercetarea regiunii Lublin, cu implicații deosebit de mari în evoluția istorică a unei întinse zone de pe continentul european, mai ales în epoca imperială romană.

Materialul inedit, schițele topografice de amplasament a stațiilor arheologice, desenele executate cu multă acura-

teje (binevenite reconstituirile pentru ceramică, dar la fibule lipsesc de cele mai multe ori secțiunile) și hărțile de răspândire a principalelor grupe de descoperiri vor fi apreciate cu prisosință de cei care vor avea prilejul să consulte cartea. De asemenea, încercarea de a reconstitui frământata istorie a regiunii Lublin în epoca romană, cu frecvente modificări cul-

turale și demografice atât de greu de clarificat încă în toate detaliile, este demnă de toată aprecierea, nu numai pentru informația bogată, ci și pentru competența și soluțiile cu care s-a angajat autorul să realizeze acest deziderat.

ION IONIȚĂ